

Γιώργος Αντ. Πέππας

τ. δικηγόρος-ερευνητής

Αρμένιοι πρόσφυγες στη Λαυρεωτική*

Εισαγωγή

ΦΕΤΟΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΗΚΑΝ ΜΟΛΙΣ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ αφότου η Αρμενία, για πρώτη φορά στη νεότερη ιστορία, ανακηρύχτηκε ανεξάρτητο κράτος (30 Μαΐου του 1918), με συρρικνωμένα ωστόσο τα γεωγραφικά της όρια. Είναι γνωστό ότι οι Αρμένιοι, για αιώνες πολλούς, διεξήγαγαν σκληρούς αγώνες για την ανάκτηση ή τη διατήρηση της ελευθερίας τους. Μυριάδες οι βίαια ξεριζωμένοι από την πατρίδα τους γη. Όμως, παρά τις διώξεις, τις ταλαιπωρίες και τις σφαγές που υφίσταντο, κατάφεραν, όπου και αν βρίσκονταν, να διατηρούν τα έθιμά τους, το εθνικό τους φρόνημα και ακόμη τη θρησκεία και τη γλώσσα τους, για τις οποίες επιτρέψτε μου μια σύντομη αναφορά.

Η Αρμενία νωρίς ασπάστηκε τον Χριστιανισμό. Μεταδόθηκε στους Αρμενίους από τους αποστόλους Θαδδαίο και Βαρθολομαίο, αλλά θεμελιώθηκε από τον Αρμένιο άγιο Γρηγόριο τον Φωτιστή. Είναι, μάλιστα, η πρώτη χώρα που το 301, επί βασιλείως Τιριδάτη του Γ', ανακήρυξε τη χριστιανική θρησκεία επίσημη θρησκεία του κράτους¹.

Η Αρμενική γλώσσα έχει ως βάση της τα συστατικά της γλώσσας των ιθαγενών λαών των υψιπέδων του Αραράτ, αλλά έχει προσλάβει αρκετά ελληνικά κι ακόμη περισσότερα περσικά στοιχεία. Χαρακτηριστική είναι η περσικής προέλευσης κατάληξη «*άν*», που σημαίνει «ο εκ των», με την οποία καταλήγουν όλα σχεδόν τα αρμενικά πατρωνυμικά. Περσική προέλευση έχουν επίσης οι καταλήξεις «*αγκάν*», «*αζάν*» και «*ουνί*». Η γραφή των Αρμενίων εισήχθη τον 5ο αιώνα μ.Χ. Τα 38 γράμματα του αρμενικού αλφαβήτου (αρχικά 36) επινοήθηκαν από τον αρχιμανδρίτη Μεσρόπ Μαστιός με τη σύμπραξη του Έλληνα καλλιγράφου μοναχού Ραφάνου από τα Σαμόσατα.

* [Σ-11: 07-10-2018 11:50 / E-36]

1. Στο Βυζάντιο, πολύ αργότερα, το 380, επί Θεοδοσίου του Α', επεβλήθη ο Χριστιανισμός ως η επίσημη θρησκεία του κράτους.

Οι Αρμένιοι είχαν αναπτύξει σχέσεις με τους Έλληνες ήδη από τον καιρό του ελληνολάτρη Τιγράνη, βασιλιά των Αρμενίων, και του πεθερού του, Μιθριδάτη του Ευπάτορος, βασιλιά του Πόντου. Με τους Βυζαντινούς άλλοτε συνέπλεαν κι άλλοτε όχι. Υπήρξαν πάντως Αρμένιοι που στέφθηκαν αυτοκράτορες στο Βυζάντιο. Ο Χριστιανισμός συνέβαλε οπωσδήποτε στην καλλιέργεια και στην ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ των Ελλήνων και των Αρμενίων, αν και η Αρμενική Εκκλησία, από τα μέσα του βου αιώνα χάραξε τη δική της πορεία².

Αρμένιοι και Έλληνες μαζί γνώρισαν τις φρικαλεότητες των Τούρκων. Δεν ήταν, λοιπόν, καθόλου παράξενο ότι πολλοί Αρμένιοι, παίρνοντας τον δρόμο της προσφυγιάς, κατέφευγαν στον ελλαδικό χώρο: Στα 1894-96 με τις χαμιπικές σφαγές, το 1915 με τη συστηματική γενοκτονία και το 1922 με τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Το 1922 αποβιβάστηκαν στο λιμάνι του Λαυρίου μαζί με Έλληνες το γένος Μικρασιάτες και αρκετοί Αρμένιοι³. Άλλοι κατάγονταν από την Κιλικία, όπου παλαιότερα είχε ιδρυθεί το ομώνυμο Αρμενικό Βασίλειο, άλλοι από το Εσκή Σεχίρ και άλλοι από το Κεγί που βρίσκεται στην επαρχία του Ερζερούμ⁴. Ευνόητο είναι ότι η κάλυψη και των βασικών ακόμη αναγκών των προσφύγων, περιλαμβανομένων των Αρμενίων, δεν ήταν καθόλου εύκολη υπόθεση. Οι πρόσφυγες βολεύτηκαν προσωρινά στον καταυλισμό που δημιουργήθηκε στις βορειοδυτικές παρυφές του Λαυρίου. Πολύ σύντομα όμως, με την πίεση των δημοτικών αρχών, οι Λαυριώτες παραχώρησαν ένα δωμάτιο του σπιτιού τους και έτσι τακτοποιήθηκαν λίγο καλύτερα, διασκορπισμένοι σε όλες σχεδόν τις γειτονιές του Λαυρίου⁵. Μεγάλος ήταν και ο αριθμός των Αρμενίων που προτίμησε, από τις πρώτες ημέρες, να φύγει προς την Αθήνα, όπου υπήρχαν από παλιότερα Αρμενικές συνοικίες. Μερικοί από αυτούς φύγανε στη συνέχεια για τη Γαλλία.

Οι περισσότεροι από όσους άρρενες έμειναν στη Λαυρεωτική και είχαν κατάλληλη ηλικία, αναζήτησαν εργασία και προσλήφθηκαν ως εργάτες στα εργοτάξια της

2. Αφορμή ήταν η ερμηνεία του μυστηρίου της ενανθρωπήσεως του Υιού και Λόγου του Θεού και των «δύο φύσεων» Αυτού, η οποία απασχόλησε την Γ΄ Οικουμενική Σύνοδο στην Έφεσο το 431 και την Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο στη Χαλκηδόνα το 451.

3. Δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των αρθρογράφων σχετικά με τον ακριβή αριθμό αυτών των προσφύγων. Ο Χαβαννές Γαζαριάν, σε άρθρο του που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Αρμενικά*, τ. Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2010, με τον τίτλο «Τα πέτρινα χρόνια των Αρμενίων στο Λαύριο», επικαλούμενος (μη επιβεβαιούμενη όμως) απογραφή της Αρμενικής Μητρόπολης ανεβάζει τον αριθμό στους 1.225.

4. Στην επαρχία Ερζερούμ υπήρχε πριν το 1915 αμιγής αρμενικός πληθυσμός 3.500 κατοίκων. Στην επιτάφια πλάκα της Ελενίτσας Χαρογιάν στο κοιμητήριο της Καμάριζας, αναγράφεται ότι η θανούσα κατάγεται από το Σακατόρ (το ρέμα με τις πάπιες). Το Ερζερούμ διασχίζει ο μεγάλος ποταμός Αρατζανί με παραποτάμους, ρέματα και λίμνες. Βλ. Αγκόπη Τζελαλιάν, «Τα Αρμενικά μνήματα της Καμάριζας του Λαυρίου» στην εφημ. *ΝΟΡ ΑΣΧΑΡ*, φ. 43/3-10-2016.

5. Αρμέν Οννικιάν, «Η Αρμενική παροικία του Λαυρίου», στην εφημερίδα *AZAT OP*, έκτακτο τεύχος, Ιανουάριος 2003 (μετάφραση Αγκόπη Τζελαλιάν).

Γαλλικής Εταιρείας των Μεταλλείων του Λαυρίου. Άλλοι στο μεταλλοπλύσιο και στην καμινεία και άλλοι στα ορυχεία της Πλάκας και περισσότερο της Καμάρizas. Έτσι, μια ομάδα Αρμενίων εγκαταστάθηκε στην Πλάκα, ενώ μια άλλη στην Καμάρiza. Η ομάδα της Καμάρizas βολεύτηκε προσωρινά στον παλιό στρατώνα και ακολούθως σε καλυβόσπιτα εργατών, λίγο πιο κάτω από την «αγορά»⁶.

Σε κάθε τόπο εγκατάστασης εκλέχθηκαν Ενοριακές Επιτροπές (ταγαΐν μαρμίν), με σκοπό την αντιπροσώπευση των πατριωτών τους και την επίτευξη της μεταξύ τους αλληλεγγύης. Οι επιτροπές αυτές ανέλαβαν και τη διανομή των ειδών ρουχισμού και τροφίμων που έφθασαν από τις Η.Π.Α. Στην Καμάρiza συστήθηκε παράρτημα του Αρμενικού Ερυθρού Σταυρού, ο οποίος, από τα τέλη του 1926, μετονομάστηκε Αρμενικός Κυανούς Σταυρός⁷. Τους Αρμενίους της Καμάρizas, όπου φαίνεται πως οι ανάγκες ήταν εντονότερες, ενίσχυε εκτός του Αρμενικού Κυανού Σταυρού και το Τμήμα Γυναικών της Αρμενικής Ένωσης Αγαθοεργίας. Για τα Αρμενιάκια λειτούργησε ως το 1925 και νηπιαγωγείο⁸. Στο Λαύριο συστήθηκε ένα υποτυπώδες σχολείο. Έρευνα της Αμερικανικής φιλανθρωπικής οργάνωσης «Near East Relief» κατέγραψε ότι το 1923 λειτούργουσε στο Λαύριο αρμενικό σχολείο με 101 μαθητές⁹. Ο Αρμέν Οννικιάν όμως, εκθέτοντας τις προσωπικές του αναμνήσεις στην εφημερίδα *AZAT OP* (Ελεύθερη Μέρα)¹⁰, περιορίζει τον αριθμό. Αναφέρει συγκεκριμένα:

«Η Ενοριακή Επιτροπή και ο Κυανούς Σταυρός συνέπραξαν στη δημιουργία ενός πρόχειρου σχολείου όπου, σε μια μεγάλη αίθουσα, 25-30 παιδιά, εκ των οποίων και ο υπογράφων, μάθαιναν την Αρμενική αλφάβητο, φυσικά μέσα στις επικρατούσες δύσκολες συνθήκες. Αρχικά προσεκλήθη ένας δάσκαλος από την Αθήνα και αργότερα μια δασκάλα που δίδασκε για 2-3 χρόνια μέχρι που το σχολείο σταμάτησε να λειτουργεί».

Οι προσπάθειες των Επιτροπών δεν περιορίστηκαν στη φροντίδα για την εξασφάλιση των βασικών αναγκών των πατριωτών τους. Είχαν το κουράγιο, παρά τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης, να οργανώνουν εορταστικές εκδηλώσεις κι ακόμη να αναπτύσσουν πολιτιστικές δραστηριότητες. Αξίζει, και γι αυτό παραθέτουμε σε ελεύθερη μετάφραση του δημοσιογράφου Μάικ Τσιλιγκιριάν ολόκληρο το κείμενο της «Ανταπόκρισης Λαυρίου-Καμάρizas», που δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 9ης Ιουνίου 1926 της αρμενικής εφημερίδας *NOP OP* (Νέα Μέρα) με τον τίτλο «Ο εορτασμός της 28ης Μαΐου στο Λαύριο-Καμάρiza»:

6. Η πληροφορία παραδόθηκε από τον Καμαριζιώτη ιερέα Αντώνιο Πέππα.

7. «Το έργο του Κυανού Σταυρού στην Ελλάδα» στην εφημ. *NOP OP* (Νέα Μέρα), Ιαν. 1929.

8. Α. Χαϊραμπετιάν, «Λαύριο ή Εργαστήρια», στην εφημ. *NOP OP*, Ιανουάριος 1927.

9. Μάικ Τσιλιγκιριάν, άρθρο του στο περιοδικό *Αρμενικά*, τ. Ιουλίου-Σεπτεμβρίου 2016.

10. Αρμέν Οννικιάν, «Η Αρμενική παροικία...» στην εφημ. *AZAT OP*, ό.π.

«Την προηγούμενη Κυριακή, 30-6-1926, εορτάστηκε η 8η επέτειος της Ανεξαρτησίας της Αρμενίας με παρόντες όλους σχεδόν τους Αρμενίους της περιοχής, με λόγους και απαγγελίες ποιημάτων. Τον πανηγυρικό της ημέρας εκφώνησε ο Β.Μ. Μινασιάν με την ευχή η 9η επέτειος να εορταστεί από τους Αρμένιους στην πατρίδα. Στην περιοχή υπάρχει οργάνωση Νεολαίας που έχει συγκροτήσει θεατρική ομάδα και χορωδία. Ετοίμασε και θα δώσει παράσταση σε τοπική θεατρική αίθουσα με το έργο “Ματωμένες αλυσίδες”. Η Ομάδα υποστηρίζεται από τον Αρμενικό Ερυθρό Σταυρό. Να, λοιπόν, μια πρωτοβουλία της Νεολαίας, η οποία, με την εκδήλωση αυτή σκοπεύει να παρουσιάσει τις καλύτερες πτυχές της αρμενικής φυλής. Αξίζει να σημειωθεί ότι δόθηκε η υπόσχεση πλαισίωσης της εκδήλωσης από την Φιλαρμονική της Γαλλικής Εταιρείας» (σ.σ. δηλαδή της «Ευτέρπης»).

Τις θρησκευτικές ανάγκες των Αρμενίων προσφύγων της Λαυρεωτικής κάλυπταν αρχικά οι ιερείς των ορθοδόξων τοπικών Ενοριών: Του Αγ. Ανδρέα, της Αγ. Παρασκευής και της Ευαγγελίστριας στο Λαύριο, του Αγ. Κωνσταντίνου στην Καμάριζα, του Αγ. Δημητρίου στην Κερατέα και των Αγ. Αναργύρων στην Πλάκα. Στα περισσότερα από τα βαπτιζόμενα από Έλληνες ιερείς βρέφη δίδονταν ελληνικά ονόματα. Όμως, από τα μέσα του 1927 και μετά, όπως προκύπτει από σημειώσεις στο περιθώριο ληξιαρχικών πράξεων, πολλές φορές ερχόταν από την Αθήνα ο Αρμένιος ιερέας Γεσνίκ Ατσιάν, οπότε στα βαπτιζόμενα από αυτόν βρέφη δίδονταν αρμενικά ονόματα. Βαπτίσεις παιδιών Αρμενίων έχει τελέσει στη Λαυρεωτική και ο Αρμένιος ιερέας Κεβόρκ Ταβπιάν, όμως, τόσο η γέννησή τους όσο και η βάπτισή τους δεν έχουν δηλωθεί στα Ληξιαρχεία Λαυρίου και Κερατέας. Μερικές βαπτίσεις έχουν καταχωριστεί στα βιβλία της Μητρόπολης των Ορθοδόξων Αρμενίων στην Αθήνα. Μόνον πέντε γάμοι φαίνονται πως τελέστηκαν στη Λαυρεωτική και αυτοί στον ναό της αγίας Παρασκευής του Λαυρίου το 1922. Άλλοι γάμοι δεν φαίνονται καταχωρισμένοι στα βιβλία του Ληξιαρχείου του Λαυρίου και της Κερατέας¹¹. Οι μεταξύ Αρμενίων γάμοι που τελέστηκαν είτε στο Λαύριο και την Κερατέα είτε στην Αθήνα, ευλογήθηκαν, προφανώς, από αρμένιο ιερέα και, κατά πάσα πιθανότητα, έχουν και αυτοί δηλωθεί, αν έχουν δηλωθεί, στο Ληξιαρχείο της Αθήνας ή καταγράφηκαν στα βιβλία των Αρμενικών Εκκλησιών. Ο Αρμέν Οννικιάν, στη διήγησή του¹², εκθέτει επίσης:

«Στο Λαύριο γίνονταν βαφτίσια και γάμοι που τελούνταν στα σπίτια. Αλλά κατόπιν προσκλήσεως ερχόταν Αρμένιος παπάς για την τέλεση των μυστηρίων. Κατ' ανάγκη

11. Σημειώνεται ότι το μεν Ληξιαρχείο Λαυρίου άρχισε να λειτουργεί το 1924 με καταχωρίσεις μόνο αποβιώσεων και από το 1928 και γάμων και βαπτίσεων, το δε της Κερατέας από το 1930 και για τις τρεις Πράξεις.

12. Αρμέν Οννικιάν, «Η Αρμενική παροικία του Λαυρίου», στην εφημ. ΑΖΑΤ ΟΡ, ό.π.

ορισμένα ζευγάρια ταξίδευαν για να παντρευτούν» (σημ. μεταφραστική: σε αρμενική εκκλησία της Αθήνας).

Ο αριθμός των Αρμενίων προσφύγων της Λαυρεωτικής μειωνόταν συνεχώς με την προώθηση πολλών από αυτούς σε περιοχές της Αθήνας, όπου υπήρχαν από το παρελθόν Αρμενικές Κοινότητες, όπως ήδη αναφέραμε. Ο Α. Χαϊραμπεριτιάν, στο άρθρο του, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *NOP OP* τον Ιανουάριο του 1927 με τον τίτλο «Λαύριο ή Εργαστήρια», αναφέρει ότι είχαν μείνει στο Λαύριο «60 οικογένειες». Μερικοί από τους άνδρες συνέχιζαν να εργάζονται στη Γαλλική Εταιρεία. Άλλοι όμως απασχολούνταν ως ελεύθεροι επαγγελματίες, όπως τσαγκάρηδες, μαραγκοί, κασσιπερωτές, και κάποιοι λίγοι με το λιανεμπόριο. Αλλά και αυτός ο μικρός αριθμός οικογενειών έφθινε συνεχώς τα επόμενα χρόνια. Το 1938, σύμφωνα με την απογραφή του Εθνικού Κεντρικού Συμβουλίου των Ορθοδόξων Αρμενίων, ζούσαν στην περιοχή της Λαυρεωτικής 400 Αρμένιοι, αριθμός που μας φαίνεται μάλλον διογκωμένος. Πάντως μετά το 1935 μόνο δύο ληξιαρχικού περιεχομένου συμβάντα έχουν δηλωθεί. Αφορούν γεννήσεις και είναι καταχωρισμένες η μία στο βιβλίο της «Ευαγγελίστριας» του Λαυρίου και η άλλη στο βιβλίο των «Αγ. Αναργύρων» της Πλάκας.

Συνολικά, κατά τη διάρκεια της δωδεκαετούς περίπου παραμονής των Αρμενίων στη Λαυρεωτική, έχουν δηλωθεί εβδομήντα μία (71) γεννήσεις, πέντε (5) γάμοι και εξήντα τέσσερεις (64) αποθιώσεις.

Αξιοσημείωτη είναι η πολύ μεγάλη θνησιμότητα των παιδιών, οφειλόμενη κυρίως σε λοιμώδεις ασθένειες. Αλλά και των ενηλίκων δεν ήταν καθόλου μικρός ο αριθμός των θανάτων, περισσότερο των εργαζόμενων στα μεταλλεία. Κύρια αιτία ήταν η βρογχοπνευμονία συνοδευόμενη πολλές φορές από φυματίωση.

Ένα γεγονός που συντάραξε την κοινωνία της Καμάρizas ήταν ο θάνατος τραυματισμός του 23άχρονου εργάτη Σαρκής Κασπαριάν που συνέβη στις 26 Μαΐου του 1926 στο εκεί ορυχείο της Γαλλικής Εταιρείας. Σύμφωνα με την ιατροδικαστική γνωμάτευση ο θάνατος επήλθε «*συνεπεία εγκεφαλικής αιμορραγίας εκ κατάγματος της βάσεως του κρανίου και πολλαπλών κακώσεων του όλου σκελετού*»¹³. Συγκίνηση επίσης προκάλεσε στην Καμάρiza και ο πνιγμός σε πηγάδι της 5χρονης Ελενίτσας Χαρογιάν την Πρωταπριλιά του 1928¹⁴.

13. Ληξιαρχική πράξη θανάτου, αριθ. 56/26-5-1926, του Ληξιαρχείου Λαυρίου. Αρχικά είχαμε υποθέσει ότι «το Αρμενάκι» ήταν ο Ισραήλ Μαγκογιάν. Ο θάνατός του ήταν ο κοντινότερος χρονικά μεταξύ των θανόντων και ενταφιασμένων στο κοιμητήριο της Καμάρizas, τα στοιχεία των οποίων φαίνονται στις επιγραφές των σωζόμενων αρμενικών τάφων. Όμως, από την επακολουθήσασα έρευνά μας στο ληξιαρχείο του Λαυρίου, αποδείχτηκε ότι δεν ήταν αυτός που απεβίωσε μετά από δυστύχημα στο ορυχείο. Ο Ισραήλ Μαγκογιάν απεβίωσε λόγω πνευμονικής φυματίωσης.

14. Ληξιαρχική Πράξη θανάτου αριθ. 39/1928.

Οι Αρμένιοι πρόσφυγες του '22 άφησαν στο πέρασμά τους από τη Λαυρεωτική ανεξίτηλα τα ίχνη τους. Δεν είναι μόνον τα ληξιαρχικά βιβλία και τα ταυτόσημα με αυτά κατάστιχα των ενοριακών ναών του Λαυρίου, της Καμάρizas, της Κερατέας και της Πλάκας¹⁵. Σημαντική πληροφορία παρέχουν και τα ονόματα που έχουν γραφτεί στα ορυχεία των μεταλλείων της Καμάρizas από Αρμένιους εργάτες με την καπνιά του φωτιστικού ασετυλίνης. Ακόμη πιο σημαντική μαρτυρία αποτελούν οι σωζόμενοι στο μικρό κοιμητήριο της Καμάρizas έξι τάφοι, τρεις ενηλίκων και τρεις παιδιών. Στον ένα των παιδιών έχουν ενταφιαστεί δίδυμα αγοράκια. Οι Αρμενικοί αυτοί τάφοι ήταν σχεδόν κατεστραμμένοι.

Το Συμβούλιο της Τοπικής Κοινότητας και η Εταιρεία Ορυκτοφίλων Καμάρizas έκριναν πως ήταν επιβεβλημένο να διασωθούν και να προβληθούν τα στοιχεία της παρουσίας των Αρμενίων προσφύγων, καθώς συνδέονται άρρηκτα με τη νεότερη ιστορία του τόπου. Έτσι, αποφάσισαν και προχώρησαν το 2016 στη συντήρησή τους, δημιουργώντας ταυτοχρόνως ένα μνημειακό ταφικό περίβολο Αρμενίων, το μοναδικό στην Αττική για τα χρόνια εκείνα. Παράλληλως αναζητήθηκαν στις στοές της Καμάρizas και της Πλάκας και φωτογραφήθηκαν ονόματα Αρμενίων μεταλλωρύχων. Ακολούθως οργανώθηκε από την Εταιρεία Ορυκτοφίλων Καμάρizas εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στις 2 Οκτωβρίου του ίδιου έτους. Προσκλήθηκαν και παρευρέθηκαν οι προεστώτες των εν Αθήναις αρμενικών εκκλησιών, εκπρόσωποι αρμενικών πολιτιστικών οργανώσεων, εκπρόσωποι του αρμενικού τύπου και αρκετοί Αρμένιοι. Από την πλευρά των εντοπίων παρευρέθηκαν ο αρχιερατικός επίτροπος της Μητροπόλεως Μεσογαίας και Λαυρεωτικής, ο Δήμαρχος Λαυρεωτικής, εκπρόσωποι πολιτιστικών οργανώσεων και πολλοί κάτοικοι. Προηγήθηκε επιμνημόσυνη τελετή στους τάφους και μετά στον αύλειο χώρο του Ορυκτολογικού Μουσείου, καλωσόρισε τους Αρμένιους ο πρόεδρος του Συμβουλίου της Τοπικής Κοινότητας Νικήτας Κάιλας και εκφωνήθηκαν σχετικές ομιλίες από τον Πρόεδρο της Εταιρείας Ορυκτοφίλων και Αντιδήμαρχο τότε, Δημήτρη Βασ. Λουκά, και τον ομιλούντα. Αναγνώστηκε στη συνέχεια χαιρετιστήριο μήνυμα του Πρέσβη της Αρμενίας στην Ελλάδα, ο οποίος, μεταξύ και άλλων, εξέθεσε και τα ακόλουθα:

«Απόψε συγκεντρωθήκαμε σ' αυτήν την όμορφη γωνιά της Ελλάδος για να αποτίσουμε φόρο τιμής στη μνήμη των αγνώστων και δύστυχων συμπατριωτών μας, καθώς επίσης για να εκφράσουμε την ευγνωμοσύνη μας στους Έλληνες αδερφούς, οι οποίοι για μια ακόμη φορά απέδειξαν στην πράξη, ότι η προσήλωση στις μνήμες του παρελθόντος, δεν γνωρίζει γεωγραφικά σύνορα. [...] Και τούτα εδώ τα μνήματα ανάγονται στην ίδια τραγική περίοδο, όταν μάζες εξαθλιωμένων συνανθρώπων μας προσπαθούν με την ψυχή στο στόμα να σώσουν, έστω, τη ζωή τους μέσα από τη δίνη της Γενοκτονίας και τη φωτιά της Σμύρνης για να βρούνε τελικά ένα ασφαλές

15. Τηνούταν σύμφωνα με τον νόμο ΓΦΨC(3596) του 1910 «περί ενοριακών ναών...»

καταφύγιο εδώ, στη γη την ελληνική. Και πρέπει σε αυτό το σημείο ν' αναφερθεί η φροντίδα των τοπικών αρχών για τη συντήρηση των εν λόγω μνημάτων ως ιστορικής κληρονομιάς της ευρύτερης περιοχής του Λαυρίου και την ανάδειξη του σεπτού αυτού τμήματος του νεκροταφείου ως τόπου προσκυνήματος και περισυλλογής».

Την εκδήλωση έκλεισε με χαιρετισμό του ο δήμαρχος Λαυρεωτικής Δημήτρης Ευαγγ. Λουκάς¹⁶.

Τις πρωτοβουλίες αυτές ακολούθησε η περαιτέρω έρευνα και η σύνταξη των παρακάτω καταλόγων των γεννήσεων, των γάμων και των αποβιώσεων που συνέβησαν στη Λαυρεωτική.

Γάμοι στο Λαύριο

Πίνακας 1: Γάμοι στο Λαύριο

Χρόνος Τέλεσης	Ναός Τόπος	Όνοματεπώνυμο Ανδρός	Όνοματεπώνυμο Γυναίκας	Πηγή
09-02-22	Αγ. Παρασκευή Λαυρίου	Μισάκ Συμεών Κιρηγισαριάν	Ασνίβ Ικρατιγιάν	Κατάστιχο Ενορίας Αγ. Παρασκευής
25-05-22	Αγ. Παρασκευή Λαυρίου	Σαρκίς Κοϊμπογιάν	Νεβάρτ Σερκιγιάν	Κατάστιχο Ενορίας Αγ. Παρασκευής
27-06-22	Αγ. Παρασκευή Λαυρίου	Εφραίμ Χατσίκ	Ναζλού Νιταλιάν	Κατάστιχο Ενορίας Αγ. Παρασκευής
21-07-22	Αγ. Παρασκευή Λαυρίου	Καραμπέτ Καλοσιάν	Σάρα Μαρζακιάν	Κατάστιχο Ενορίας Αγ. Παρασκευής
20-12-22	Αγ. Παρασκευή Λαυρίου	Μιράν Πουτιγιάν	Μαϊράμ Ναξαριάν	Κατάστιχο Ενορίας Αγ. Παρασκευής

16. Ρεπορτάζ στο περιοδικό *Αρμενικά*, φ. Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2016, σ. 24-26.

Γεννήσεις και βαπτίσεις στο Λαύριο και στην Καμάριζα**Πίνακας 2:** Γεννήσεις και Βαπτίσεις στο Λαύριο και στην Καμάριζα

Χρόνος Γέννησης	Χρόνος Βάπτισης	Όνομα	Πατέρας	Κάτοικος	Πηγή: Ενορία- Ληξιαρχείο- άλλη
15-10-21	04-01-1922	Κων/νος Λάζαρος	Ιακώβ Γαλεκιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
15-11-21	24-04-1922	Χαράλαμπος	Γρηγόριος Τριμιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
15-01-22	13-02-1922	Ελένη	Λάζαρος Μπαρσαμιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
30-04-22	;	Αγκόπη	Ιερεμίας Αρτιανιάν	Λαυρίου	Αγ. Παρασκευής
28-06-22	02-10-22	Ευπραξία	Παρεβάν Πετροσιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
21-10-22	21-04-23	Χάιδω	Μιχαήλ Γιουβάν	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας
?	08-04-23	Ιωάννης	Καραμπέτ Τοκατιλιάν	Λαυρίου	Αγ. Παρασκευής
?	13-05-1923	Ιωάννης	Καραμπέτ Ανδρανικιάν	Λαυρίου	Αγ. Παρασκευής
03-03-1923	15-03-23	Σιμέλα	Κεβόρκ Φλαντίς	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας
10-03-23	15-03-23	Καραμπέτ	(Μ)Πογός Μουρσιλιάν	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας
12-08-23	02-11-23	Ελένη	Χατσίκ (Χ)αρογιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
23-04-1926	;	Αναστάσιος	Ασώτ Καραμπετιάν	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέου
30-09-26	07-01-27	Ελένη	Χαϊραμπέτ Κατιμπιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
28-08-26	;	Σειτράκ	; Τατοσιάν	Καμάριζας	Επίπαφια Επιγραφί
28-08-26	;	Μισάκ	; Τατοσιάν	Καμάριζας	Επίπαφια Επιγραφί
11-11-26	07-01-27	Μαρία	Καραμπέτ Κορικιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
05-12-26	07-01-27	Μαρουσώ	Ταντούρ Ταλανεμιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου

Χρόνος Γέννησης	Χρόνος Βάπτισης	Όνομα	Πατέρας	Κάτοικος	Πηγή: Ενορία- Ληξιαρχείο- άλλη
14-02-1927	-	Άρρεν	Στέφανος Παπατορουσιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
01-06-27	05-06-27	Ευάγγελος	Ασώτ Καραμπετιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
18-06-27	-	Θήλυ	Ηλίας Αρτίν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
16-08-27	-	Άρρεν	Βαρτιβάρ Τζαμουσιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
13-08-27	17-08-27	Ανδρέας	Αρμενάκ Ντερπογοσιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
29-09-27	19-08-28	Οννίκ*	Νισσάν Οννικιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
16-01-1928	23-01-28	Μαρία	Πέτρος Κακοσιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
16-04-28	19-08-28	Σετράκ*	Κεβόρκ Μαρκαριάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
15-07-28	-	Θήλυ	Οχανές Οχανιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
19-07-28	19-08-28	Τριανταφυλλιά*	Γκαρμπίς Μινασιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
21-08-28	-	Θήλυ	Ασώτ Καραμπετιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
11-10-28	28-10-28	Ανατολή	Μικιρδίτς Αркиνιάν	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέα
13-10-28	06-02-29	Ιωάννης	Καραμπέτ Ππάκα	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέα
28-01-29	-	Άρρεν	Μανίκ Μαγκογιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
10-03-1929	03-08-1929	Ντικράν*	(Μ)Πογός Χατσιγιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
16-11-29	08-01-30	Σπυρίδων	Ασώτ Καραμπετιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
24-12-29	15-08-1930	Θεόδωρος	Χ'Θεόδωρος Εζεκελιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
24-02-1930	25-06-1930	Αγκόπ	Κεβόρκ Μαρκαριάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
10-05-30	21-06-30	Ευάγγελος	Βαρτάν Τζαμουσιάν	Λαυρίου	Αγ. Παρασκευής

Χρόνος Γέννησης	Χρόνος Βάπτισης	Όνομα	Πατέρας	Κάτοικος	Πηγή: Ενορία- Ληξιαρχείο- άλλη
16-08-30	-	Θήλυ	Αγκόπ Καλουσιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
21-10-1931	12-07-31	Δέσποινα	Σαρός Κιρκοργιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
11-03-31	18-12-31	Αβεντίς (Α)	(Μ)Πογός Χατζιγιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
13-01-1932	10-02-32	Θεοδώρα	Καραμπέτ Κουρουκιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
17-70-32	17-07-32	Σουσάνα*	Αγκόπ Καλουσιάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
04-09-32	31-01-33	Ευαγγελία	Χατζίκ Μαρογιάν	Καμάριζας	Αγ. Κων/νου
25-11-32	-	Θήλυ	Κεβόρκ Μαρκοριάν	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
06-04-1933	12-11-33	Μαρία	Ασώτ Καραμπετιάν	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέα
06-04-33	12-11-33	Ελευθερία	Βαρτιβάρ Τζαμουσιάν	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέα
27-09-33	22-04-34	Σταυρούλα	Γρηγόριος Ναϊκ	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας
31-01-1934	22-03-34	Άννα	Μηνάς Μινασιάν	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας
20-06-1936	06-01-37	Αικατερίνη	Γρηγόριος Ναϊκ	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας

* Τα σημειούμενα με αστερίσκο βαπτίστηκαν από τον Αρμένιο ιερέα Γεονίκ Ασσιάν.

Αποβιώσεις στο Λαύριο και στην Καμάριζα

Πίνακας 3: Αποβιώσεις στο Λαύριο και στην Καμάριζα

Χρόνος	Ονοματεπώνυμο	Ηλικία	Απία	Κάτοικος	Πηγή: Βιβλία Ενορίας- Ληξιαρχείου- άλλη
26-03-22	Αρσενία Αβακιάν	1 έτους	;	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας
30-04-22	Αγκόπ Αρξάρ	55	Φυματίωση	Λαυρίου	Αγ. Παρασκευής
09-10-22	Αγαβνή Ιβμελιάν	1 έτους	;	Λαυρίου	Αγ. Παρασκευής
23-08-23	Λουτσιά Καπαριάν	μηνών	;	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέου
27-08-23	Τορός Καραμανιάν	μηνών	;	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέου

Χρόνος	Όνοματεπώνυμο	Ηλικία	Απία	Κάτοικος	Πηγή: Βιβλία Ενορίας- Ληξιαρχείου- άλλη
19-09-23	Μουράτ Καμαριάν	βρέφος	;	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέου
20-09-23	Αζατινέ Ουλακιάν	2 ετών	;	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας
23-09-23	Αγκόπ Οχανινιάν	βρέφος	;	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέου
1923	Αγκιάζ Ντεπογιάν	2 ετών	;	Καμάρizas	Επιτάφια Επιγραφή
16-02-24	Αγκόπ Καμπουλιάν	40	Πνευμονία	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
12-06-24	Νβαρι Μινασιάν	4	Βρογχίτις	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
13-08-24	Μηνάς Αλατιάν	60	Φυματίωση	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
02-11-24	Νεπούρ Αρτιν	-2	Απόστημα Μηρού	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
23-11-24	Χαρουτιούν Αγκονιάν	-3	Χρόνια Διάρροια	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
04-06-25	Λούθηρος Καραμπετιάν	μηνών	Πνευμονία	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
29-06-25	Στέφανος Πολιτιάν	84	Πνευμονία	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
12-07-25	Ισραήλ Μαγκογιάν	29	Πνευμονική Φυματίωση	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
22-07-25	Ελιζαμπέτ Τατουργιάν	19	Πνευμονία-Ιλαρά	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
16-08-25	Ντικράν Ντεπογιάν	35	Πνευμονική Φυματίωση	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
16-02-26	Πέτρος Αφτιάν	;	;	Λαυρίου	Αγ. Ανδρέου
28-03-26	Πικρανόφ Κιρκοριάν	-2	Πνευμονία	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
19-04-26	Τάσος (Αναστάσιος) Καραμπετιάν	35 ημ.	Πνευμονία	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
11-05-26	Βαρτιάν Αγκονιάν	5 μην.	Πνευμονία	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
23-05-26	Σαντόκ Μιρτεριάν	50	Καρκίνος Μαστού	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
26-05-26	Σαρκίς Κασπαριάν	23	Κάταγμα κρανίου και πολλαπλές κακώσεις του όλου σκελετού	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
29-10-26	Στέφανος Γρ. Ναϊκ	ημερών	Ατελής Ανάπτυξη	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
16-11-26	Πέτρος Αρουτζιάν	45	Νεφροπάθεια	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
20-11-26	Σειράκ Τατοσιάν	3 μην.	Εντερίτις	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
26-02-27	Μισάκ Τατοσιάν	6 μην.	Εντερίτις	Καμάρizas	Ληξιαρχείο
28-08-27	Ανδρέας Ντερμπογοσιάν	-19 ημ.	Οξεία Περιτονίτις	Καμάρizas	Ληξιαρχείο

Χρόνος	Όνοματεπώνυμο	Ηλικία	Απία	Κάτοικος	Πηγή: Βιβλία Ενορίας- Ληξιαρχείου- άλλη
29-09-27	Ασνίβ Τατοσιάν	13 μην.	Πνευμονία	Καμάριζας	Ληξιαρχείο
5-10-27	Σουσάνα Κιρκεζιάν	28	Φυματίωση	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
01-12-27	Νιγριδή Σαρακιάν	-2	Βρογχοπνευμονία	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
23-12-27	Τατός Βαλτοκιάν	85	Εξάντληση γήρατος	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας
01-04-28	Ελένη Χαρογιάν	6	Πνιγμός εντός φρέατος	Καμάριζας	Ληξιαρχείο
04-04-28	Μαρία Νταναγιάν	1 έτ.	Πνευμονία	Καμάριζας	Ληξιαρχείο
03-05-28	Ατονίκ Καλογιάν	45	Καρκίνος Στομάχου	Καμάριζας	Ληξιαρχείο
17-07-28	Μαρμαρίς Αλιγιάν	1 έτ.	Εντερίτις	Καμάριζας	Ληξιαρχείο
06-02-28	Μαρντιρός Μουραντιάν	25	Τραύμα κοιλίας εκ σφαίρας περιστρόφου	Καμάριζας	Ληξιαρχείο
23-04-29	Αβάπιστο του Ασώτ Καραμπετιάν	3 μην.	Οξεία Εντερίτις	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
06-07-29	Αντρανίκ Μαγκογιάν	5 μην.	Οξεία Εντερίτις	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
05-12-29	Γερβάντ Μετζικιάν	1 έτ.	Εντερίτις	Καμάριζας	Ληξιαρχείο
20-12-30	Κοχάρ Μινασιάν	35	Συγκοπή	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
06-03-31	Κων/νος Χ'Μαροκιάν	45	Πνευμονία	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
30-05-31	Αγγελική Ναϊκ	5 μην.	Ερυσιπέλας	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
01-11-31	Άννα Τασιάν	40	Ελονοσία	Λαυρίου	Ληξιαρχείο
07-07-33	Αρσένιος Μαρκαριάν	50	Πνευμονία	Λαυρίου	Ευαγγελίστριας
30-05-35	Σατενίκ Καπουτζιάν	40	Πνευμονική Φυματίωση	Λαυρίου	Ληξιαρχείο

* Δεν σώζεται το αφορών στην εξεταζόμενη περίοδο βιβλίο καταχώρισης αποβιώσεων του Αγ. Κων/νου της Καμάριζας.

Γεννήσεις και βαπτίσεις στην Κερατέα και στην Πλάκα**Πίνακας 4:** Γεννήσεις και βαπτίσεις στην Κερατέα και στην Πλάκα

Γέννηση	Βάπτιση	Όνομα	Πατέρας	Κάτοικος	Πηγή: Βιβλία Ενοριών ή Ληξιαρχείο
06-12-22	27-03-23	Στέφανος	Καραμπέτ Στεφανιάν	Πλάκας	Αγ. Αναργύρων
28-01-24	8-6-24	Δημητρούλα	Ιωάννης Αλμπαντιάν	Κερατέας	Αγ. Δημητρίου
28-1-24	8-6-24	Τριανταφυλλιά	Σαμψών Καζαγιάν	Κερατέας	Αγ. Δημητρίου
2-7-24	1-3-25	Γρηγόριος	Σουρέν Τσαλικιγιάν	Πλάκα	Αγ. Αναργύρων
2-7-24	1-3-25	Ελισσάβετ	(Μ)Πογός Συναγιάν	Πλάκα	Αγ. Αναργύρων
1-9-24	21-2-25	Βασίλειος	Κερμανίκ Ακοιγιάν	Πλάκα	Αγ. Αναργύρων
12-9-24	16-8-25	Μαρία	Κων/νος Αλμπαντιάν	Κερατέα	Αγ. Δημητρίου
27-4-25	11-10-25	Ανδρέας	Σαμουήλ Ταρπινιγιάν	Πλάκα	Αγ. Αναργύρων
5-2-26	20-7-26	Ισαάκ	Κων/νος Αλμπαντιάν	Κερατέα	Αγ. Δημητρίου
20-7-26	15-8-26	Ελένη	Ιωάννης Ανμπαντιάν	Κερατέα	Αγ. Δημητρίου
26-9-26	6-1-27	Σταματίνα	Αναστάσιος Πατακιάν	Κερατέα	Αγ. Δημητρίου
12-10-27	12-2-28	Σταύρος	Κων/νος Αλμπαντιάν	Κερατέα	Αγ. Δημητρίου
14-4-29	18-5-29	Γεώργιος	Σαρκίς Αζναβουριάν	Πλάκα	Αγ. Αναργύρων
25-4-31	11-10-31	Γεώργιος	Μισάκ (Ανασάσ.) Πατακιάν	Κερατέα	Ληξιαρχείο
12-3-32	13-5-33	Αικατερίνη	Χ'Θεόδωρος Εζεκελιάν	Κερατέα	Ληξιαρχείο
8-10-32	--	Άρρεν	Σαμουήλ Ταρπινιάν	Πλάκα	Ληξιαρχείο
11-10-32	--	Θήλυ	Κων/νος Αλμπαντιάν	Κερατέα	Ληξιαρχείο
14-10-32	16-10-32	Αβεντίς	Σαμουήλ Ταρπινιάν	Πλάκα	Ληξιαρχείο
20-3-33	--	Άρρεν	Γρηγόριος Κεβορκιάν	Πλάκα	Αγ. Αναργύρων
27-3-33	1-5-33	Κεβόρκ	Κιρκόρ Κεβορκιάν	Πλάκα	Ληξιαρχείο
14-11-33	19-11-33	Φλώρα	Παύλος (Μικριδίς) Παλαγιάν	Πλάκα	Ληξιαρχείο
8-8-34	--	Άρρεν	Μισάκ (Ανασάσ.) Πατακιάν	Κερατέα	Ληξιαρχείο
20-2-40	23-2-41	Σταύρος	Μικριδίς Παλαγιάν	Πλάκα	Αγ. Αναργύρων

Αποβιώσεις στην Κερατέα και στην Πλάκα**Πίνακας 5:** Αποβιώσεις στην Κερατέα και στην Πλάκα

Χρόνος	Όνομα και Επώνυμο	Ηλικία	Απία	Κάτοικος	Πηγή: Βιβλία Ενορίας ή Ληξιαρχείο
6-1-22	Μάρθα Κιρκοριάν	2 ετών	Δυσεντερία	Πλάκας	Αγ. Αναργύρων
27-2-22	Σαρκής Οθαννές	2 ετών	Πυρετός	Πλάκας	Αγ. Αναργύρων
28-10-22	Σιμά Ινοζενκιάν	3 ετών	Πυρετός	Πλάκας	Αγ. Αναργύρων
10-11-22	Ντικράν Καριπιάν	3 μηνών	Πυρετός	Πλάκας	Αγ. Αναργύρων
15-12-22	Σιφέρ Αρτινιάν	70 ετών	Πυρετός	Πλάκας	Αγ. Αναργύρων
25-3-23	Ευπραζία Βακιμιάν	45	Πυρετός	Πλάκας	Αγ. Αναργύρων
14-8-23	Εμραμάν Τοροσιάν	75	Πυρετός	Πλάκας	Αγ. Αναργύρων
21-10-23	; Χαμπαρσούμ	3 ετών	Θέρμες	Πλάκας	Αγ. Αναργύρων
29-8-25	Βαγός Χαροπιάν	4	Κοκκίτης	Πλάκας	Ληξιαρχείο Λαυρίου
2-9-24	Μαριάμ Βαρτανιάν	8 μηνών	Κοκκίτης	Πλάκας	Βιβλίο Αγ. Αναργύρων
17-1-26	Ανδρέας Αρτίν	10 μηνών	Φυματίωση	Πλάκας	Ληξιαρχείο Λαυρίου
7-9-26	Δημητρούλα Αλμπαντιάν	2 ετών	Φυματίωση	Κερατέας	Βιβλίο Αγ. Δημητρίου
25-11-30	Αγγελική Παλαγιάν	2 ημερών	Πρόωρος Τοκετός	Πλάκας	Ληξιαρχείο Κερατέας
24-1-32	Ακαμπή Κεβορκιάν	9 μηνών	Πνευμονία	Πλάκας	Ληξιαρχείο Κερατέας
18-1-1933	Χρίστος Ταρπιανίαν	;	;	Πλάκας	Βιβλίο Αγ. Αναργύρων

S u m m a r y

In 1922, Greek people along with Asia Minor Refugees and many Armenians disembarked at the port of Lavrio. Those who were not sent to Athens -where Armenian neighborhoods had already been formed- resided in Lavrio, Kamariza and Plaka. A large number of the male adults were hired as workers by the French Mining Company of Lavrio. Armenian names, written with the acetylene gas lamp, remain untouched in the adits. In a short period of time, the Armenians of Lavrio were organized through the election of Committees, aiming at the representation of their fellow countrymen as well as the attainment of a mutual support among them. Indeed, a branch of the Armenian Blue Cross was created in Kamariza. The fact that these people had enough courage to organize several cultural events involving choirs and theatrical groups is really surprising. Their religious needs were initially covered by the priests of Greek parish churches. Armenian graves are still saved in the graveyard of Kamariza.

Εικ. 1. Αρμένιοι πρόσφυγες στην Καμάριζα.

*Εικ. 2. Αρμένιοι πρόσφυγες στο Λαύριο.
Μπροστά τα μέλη της Επιτροπής με τη σφραγίδα τους.*

Εικ. 3. Ορφανά παιδιά Αρμενίων στο Λαύριο.

Εικ. 4. Τα μέλη της Επιτροπής του παραρτήματος Καμάριζας του Αρμενικού Κυνού Σταυρού.

Εικ. 5. Μερικά από τα ονόματα Αρμενίων εργατών στις μεταλλευτικές στοές της Λαυρεωτικής. Φωτό: Βασίλη Στεργίου.

Εικ. 6. Αρμενικοί τάφοι στο Κοιμητήριο της Καμάριζας πριν από την αποκατάστασή τους.

*Εικ. 7. Επιμνημόσυνη τελετή στα αποκατεστημένα μνήματα
(2 Οκτωβρίου 2016).*

*Εικ. 8. Επιμνημόσυνη τελετή στα αποκατεστημένα μνήματα
(2 Οκτωβρίου 2016).*

Επιλεκτική βιβλιογραφία

Νικηφόρου Μοσκοπούλου, «Η Αρμενία και το Αρμενικόν ζήτημα», στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος 5ος, σελ. 573-607.

Jean-Pierre Alem, *Η Αρμενία*, μετάφραση Οχανές-Σαρκίς Αγαμπατιάν, στη σειρά «Τι ξέρω», αριθ. 135, εκδ. Ι.Ν. Ζαχαροπούλου, Αθήναι 1973.